

Sığırcılık İşletmelerinde Kooperatif Üyeliğini Etkileyen Faktörlerin Analizi: TRA Bölgesi Örneği

Nur ERTEK, Nuray DEMİR*, Adem AKSOY

Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Erzurum

*e-posta: ipcioglu@atauni.edu.tr

Geliş Tarihi/Received:05.01.2016 Kabul Tarihi/Accepted:21.05.2016

Öz: Çalışmada sığırcılık işletmelerinde kooperatif üyeliğini etkileyen faktörler tespit edilmeye çalışılmıştır. Üreticilerin girdi temini, kaliteli ve uygun şartlarda üretim yapabilmeleri ve ürünlerini pazarlamaları konusunda karşılaştıkları sorunları örgütlenerek daha kolay atlatabilecekleri açıktır. Ayrıca üreticilerin bazı destek ve teşviklerden yararlanabilmesi için ön şart olarak ilgili kooperatiflere üyeliğin bulunması gerekmektedir. Bu kapsamda tarım sektörü içinde hayvancılığın ön planda olduğu TRA Bölgesi araştırma kapsamına alınmıştır. Çalışmada, sığır eti üretimi yapan üreticilerle yüz yüze yapılan 257 adet anket verileri esas alınarak üreticilerin kooperatiflere üyeliğinde etkili olan faktörlerin belirlenmesinde probit analizi yöntemi kullanılmıştır. Sonuç itibarıyla, üreticilerin kooperatife üye olmasında üreticinin yaşı, tecrübesi, hayvancılık dışında elde ettiği gelir, sahip olduğu hayvan sayısı ve almış olduğu destek miktarının önemli oranda etkili olduğu belirlenmiştir. Bu faktörler göz önüne alınarak, profesyonel ve karlı bir hayvancılık için kooperatiflerin sayısının ve işlerliğinin artırılmasının gerekli olduğu gerçeği bir kez daha vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sığır üreticisi, kooperatif, TRA bölgesi Trabzon

Analysis of The Factors Affecting The Cooperative Membership of The Cattle Enterprises: The Case of TRA Region

Abstract: The purpose of this study was to analyse the factors affecting the cooperative membership of the producers producing beef. It is obvious that the producers can solve the problems, which they confront in input procurement, production under suitable and qualified conditions, and marketing of their products, more easily by being organized. Additionally, it is required for producers to be the members of the cooperatives as a prerequisite for the purpose of benefiting some promotions and supports. In this context, TRA Region in which animal breeding is in the foreground within the agricultural sector was included within the scope of this study. In this study, based on the data of 257 questionnaires made by face-to-face technique, probit analysis method was used to determine the factors which are effective on membership of the producers in the cooperatives. Consequently, it is determined that age of the producers, their experiences in animal husbandry, their income from sources other than the animal husbandry, number of their own animals and quantity of the support to be provided are significantly effective on membership of the producers in the cooperatives. By considering these factors, it is again emphasized the fact that it is necessary to increase the numbers and functionalities of the cooperatives which play an important role in producers' being engaged in a profitable activity.

Keywords: Cattle producer, cooperative, TRA region Trabzon

1. GİRİŞ

Türkiye'de besicilik faaliyeti, yeterli-dengeli bir beslenmenin sağlanabilmesi ve kalkınmak için gerekli sermayenin elde edilmesi bakımından ülke ekonomisi açısından oldukça önemlidir. Bir bütün olarak ele alınan tarımsal faaliyet içerisinde yer alan besicilik; istihdam hacminin genişletilmesinde, işgücünün dengeli bir şekilde kullanılmasında ve daha verimli bir çalışma ortamının sağlanmasında etkili bir faaliyet alanıdır. Besicilik; gelir dağılımındaki dengesizliği gidermede, işletmede gıda maddesi niteliğinde olmayan ve endüstride ham madde olarak kullanılmayan tarımsal ürünleri değerlendirerek kaynak israfına engel olmada, doğal ve piyasa şartlarından kaynaklanan risk ve belirsizliği önlemede oldukça önemlidir (Karagölge, 1996). Ayrıca Türkiye nüfusunun %20'si tarımda

istihdam edilirken tarımın Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) içindeki payı yalnızca %7,4'tür (TÜİK, 2014).

Türkiye'de hayvancılığın yoğun şekilde yapıldığı bölgelerin başında Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi (TRA) gelmektedir. Türkiye'deki büyükbaş hayvan varlığının %14,5'i ve küçükbaş hayvan varlığının yaklaşık %9'u bu bölgededir (TÜİK, 2014). Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde (TRA) yer alan Erzurum (%4,48-20), Kars (%3,51-4), Ağrı (%2,30-10) ve Ardahan (%2,27-11) illeri, Türkiye'deki iller sığır varlığı açısından sıralandığında ilk 11 içerisinde yer almaktadır. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan dört ildeki toplam sığır varlığının Türkiye sığır varlığı içerisindeki payı %12,56 oranındadır (TÜİK, 2013). Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi gerek hayvan mevcudu gerekse mevcut meralar ve kaliteli yem bitkileri üretimi bakımından önemli bir potansiyele sahiptir. Ancak, Doğu Anadolu iyi bir hayvancılık potansiyeline sahip olmasına rağmen, yapısal problemlerin en fazla yaşandığı bölgelerin başında gelmektedir (Aksoy ve Yavuz, 2008).

Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde, ekonomik ve sosyal yapı hayvansal üretimi, öncelikli ve ana sektörü olarak ön plana çıkarmaktadır (Atasever ve ark., 2013). Araştırma bölgesindeki besicilik işletmeleri; küçük ölçekli, dağınık ve çok sayıda, birbirlerinden habersiz, örgütsel bir yapıdan yoksun ve geleneksel üretim yöntemleriyle faaliyette bulunan karma işletme yapısındadır. İşletmelerdeki bu rasyonel olmayan yapı, üretim faktörleri ve ürün piyasalarında, fiyatların oluşumunda genellikle etkisiz kalmalarına neden olmaktadır. (Topcu, 2003).

Tarımsal üretimin ekonomik, sosyal, teknik ve ekolojik bakımdan sürdürülebilir başarıya ulaşmasında en önemli faktörlerden birisi üreticilerin örgütlü olmasıdır. Üreticilerin örgütlenmesinde öne çıkan yöntemlerden birisi kooperatifler şeklinde örgütlenmektir. Kooperatifler girdi tedariki, ürün pazarlama ve riski azalma gibi alanlarda üreticilere avantajlar sağlamaktadır. Türkiye'de tarımsal kooperatifler istenen hedefe henüz ulaşamamıştır. Tarımsal kalkınma kooperatiflerine ortak olmada etkili olan faktörleri belirleyerek kooperatif başarısını getiren unsurlar belirlenebilir (Şahin ve ark., 2013). Tarımsal kooperatiflerin en önemli görevi çiftçilerin ekonomik haklarını korumasıdır. Çiftçiye sağlanan ekonomik yararlar yanında, yöresel ve bölgesel kalkınmada önemli rol oynamaktadır. Türkiye'de tarımsal kooperatifçiliğin daha çok sayısal olarak geliştiği, işletmecilik açısından yeterli olmadığı da ortadadır (Acar ve Yıldırım, 2000).

Türkiye'de Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın görev ve sorumluluk alanında faaliyet gösteren 7 845 509 üyeye sahip 32 türde toplam 79 486 kooperatif bulunmaktadır. Bakanlıklara göre kooperatiflerin tür sayısına göre Gümrük ve Ticaret Bakanlığı %74, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı %16, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı %10 oranlarına sahiptir (GTHB, 2014).

Kooperatifler, tarımsal amaçlı ve tarım dışı amaçlarla kurulanlar olarak gruplandırıldığında; ülke genelindeki yaklaşık 84 000 kooperatiften, 13 000'inin tarımsal amaçlı, 71 000'inin tarım dışı amaçlarla kurulmuş olduğu görülmektedir. Türkiye'de tarım ve hayvancılık sektöründeki kooperatifçilik hareketi, birçok sorun ve olumsuzluğa rağmen bireysel ekonomisini korumak ve geliştirmek güdüsüyle üreticilerin gönüllü olarak katıldığı 12 990 kooperatifte toplam 3 890 478 üyesi bulunan önemli bir ekonomik girişim modelidir. Kooperatif ve ortak sayıları ile ilgili ayrıntılı analizler yapıldığında, tarımsal amaçlı kooperatiflerde kooperatif başına düşen ortak sayısının daha fazla, tarım dışı kooperatiflerde ise daha az olduğu görülmektedir (GTHB, 2014).

Türkiye'de tarımsal örgütler sayıca yeterlidir. Ancak Türkiye'de örgütlenme ile ilgili sorunlar nicelik değil nitelik olarak karşımıza çıkmaktadır. 2012 yılında hazırlanan "Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı'na göre Türkiye'de kooperatiflere yönelik tespit edilen sorunlar "kamu hizmet sunumu ve kooperatifçiliğe elverişli bir ortam oluşturulması konusunda yaşanan aksaklıklar, eğitim, bilinçlendirme ve araştırma faaliyetlerindeki yetersizlikler, örgütlenme ve kooperatifler arası işbirliği sorunu, sermaye yetersizliği ve uygun finansmana erişim sorunu, denetim ve imaj sorunu, kurumsal ve profesyonel yönetim eksikliği, mevzuat ve uygulamadan kaynaklanan sorunlar" olarak belirlenmiştir. Ayrıca 2006-2008 yılları arasında Dünya Bankasınca finanse edilen, Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Ortak Girişimi (TAKOG) tarafından yürütülen ve Tarım Reformu Uygulama Projesi (ARIP) bileşenlerinden olan Çiftçi Örgütlerinin Kurumsal

Güçlendirilmesi Projesi (IRFO) ile Türkiye’deki tarımsal örgütlerin mevcut sorunları ”finansman, eğitim, denetim, mevzuat ve üst örgütlenme” olarak tespit edilmiştir (Tan ve Karaönder, 2013).

Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, Türkiye’de de tarım ve sanayinin bütünleşmesinde tarımsal amaçlı kooperatifler bir araç olarak kullanılmalıdır. Böylece, üreticiler, tarımsal girdileri istenilen zamanda ve uygun fiyatla temin edebilecekler ve diğer taraftan tarım ürünlerini daha uygun koşullarda pazarlayabileceklerdir. Sanayiciler ise kaliteli ve uygun koşullarda hammadde temin edebilecekler ve hammadde temininde sorun yaşamayacaklardır. Bunun sonucu olarak, tarımda oluşacak sermaye birikimi başta kırsal sanayiler olmak üzere diğer yatırım alanlarına yönelebilecektir. Bu durum, tarım ve tarıma dayalı sanayilerde verimliliğin artmasını, kırsal kesimde yeni istihdam alanlarının yaratılmasını ve kırsal alanda yaşayanların refah düzeyinin yükselmesini sağlayacaktır. Dolayısıyla, kooperatifler, kırsal kesimin ekonomik ve sosyal kalkınmasında önemli rol oynayacaktır. (Karlı, 2001).

Bu amaçla çalışmada hayvancılık açısından büyük öneme sahip TRA bölgesinde sığır eti üreticilerinin sektör ile ilgili kooperatiflere üye olmalarında etkili olan faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Analiz sonucunda ortaya çıkan problemleri giderilerek hayvancılık sektörünün gelişmesi için önemli bir sorun olan örgütlenme sorununun çözümüne yönelik önerilerde bulunulmuştur.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Örnek Hacminin Belirlenmesi

Çalışma TRA Bölgesinde (Erzurum, Erzincan, Bayburt, Kars, Ağrı Iğdır, Ardahan) gerçekleştirilmiştir. Konu itibariyle sadece besi sığırcılığı yapan işletmeler çalışma kapsamına alınmıştır. Sığır eti üretimi yapan işletmelere yönelik mevcut durumu ortaya koymak amacıyla kullanılan veriler, çeşitli istatistiklerden ve daha önce yapılmış olan yerli ve yabancı literatürden sağlanmıştır. Araştırma ile ilgili makro veriler Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK) ve Türk Kooperatifçilik Kurumu İstatistiklerinden elde edilmiştir.

İlçe Tarım Müdürlüklerinden elde edilen verilere göre, anket çalışması yapılacak işletme sayısı, Tabakalı Örneklem Yöntemi esas alınarak 2001 yılında yapılan Genel Tarım Sayımında işletmelerin sahip oldukları hayvan sayısına göre belirlenen tabakalar dikkate alınarak belirlenmiştir. Tabakalar 0-4, 5-9, 10-19, 20-49 ve 50-üzeri hayvana sahip işletmeler olarak ayrılmıştır. Çalışmada 0-4, 5-9 ve 100 üzeri hayvana sahip olan işletmeler uç değerler olduğu için örnekleme dâhil edilmemiştir.

Anketlerin bir bölümünün gerçekleri yansıtmayacağı ve popülasyonu temsil etmeyeceği düşünülerek anket sayısı %10 arttırılmıştır. Araştırmada anket yapılacak işletme sayısının belirlenmesinde %5 hata payı ve %95 güvenilirlik sınırları içerisinde çalışılmıştır (Çiçek ve Erkan, 1996). Yapılan hesaplamalar sonucunda yapılacak anket sayısı aşağıdaki formülle belirlenmiştir.

$$n = \frac{Nz^2\sigma^2}{d^2(N-1) + z^2\sigma^2} \dots\dots\dots(1)$$

Formülde;

n =Örnek hacmi,

N=Örneklem çerçevesine ait toplam birim sayısı,

σ^2 =Popülasyon varyansı

d =Kabul edilebilir hata (0,05)

z =Kabul edilebilir hata oranına göre Standart Normal Dağılım Tablosundaki Z değerini göstermektedir.

Yapılan bu örnekleme sonuçlarına göre, bölgede yapılacak toplam anket sayısı 233 adet olarak hesaplanmıştır. 10-19 arası hayvana sahip işletmelerin 65’i, 20-49 arası hayvana sahip işletmelerin 109’u ile 50 ve üzerinde hayvana sahip işletmelerin ise 58’i ile anket

yapılmıştır. Anket çalışmasından elde edilecek verilerin hatalı olması veya eksik veri içermesi durumu göz önünde bulundurularak örnek hacmi %10 genişletilerek 257 olarak belirlenmiştir. Bölgede hayvan sayısına göre il başına düşen anket sayısı Çizelge 1’de verilmiştir.

Çizelge 1. İşletme büyüklüğüne göre il başına düşen anket sayıları

İller	Anket sayısı			Toplam
	10-19	20-49	50 ve üzeri	
Erzurum	21	33	17	71
Erzincan	9	10	3	22
Bayburt	2	3	1	6
Kars	22	43	25	90
Ağrı	14	22	13	49
Iğdır	2	4	3	9
Ardahan	3	5	2	10
Toplam	73	120	64	257

Araştırma konusu ile ilgili veriler araştırma bölgesinde besi sığırcılığı yapan 257 adet çiftçi çalışma kapsamına alınmış ve yüz yüze görüşmelerle veriler elde edilmiştir.

Analizin Yapılması

Çalışmada anket yolu ile elde edilen veriler, üreticiye ait özelliklerin ortaya konulabilmesi açısından croostab analizlerinin yapılmasında ve LİMDEP istatistik programı ile probit modeli analizinde kullanılmıştır. Bağımlı değişkenlerin kategorik (1, 2 ve 3) ve kukla değişken (0, 1) olduğu durumlarda normallik varsayımının bozulması nedeni ile klasik regresyon yöntemi (EKKY veya OLS) uygulanamaz. Çünkü OLS’nin yansız ve etkin tahmin vermesi bağımlı değişkenin sürekli olmasına bağlıdır. Bağımlı değişkenlerin kukla değere sahip olduğu durumlarda LOGIT ve PROBIT modelleri kullanılmaktadır. Bu modellerde kesikli değişkenler olasılık dağılımından hareketle sürekli hale dönüşürler (Gujarati, 1995). Araştırmada kullanılan modelde sığır eti üreticilerinin kooperatife üyeliği sınırlı bir değişken olduğundan (Üye ise:1, Üye değil ise:0) probit modellerinin bu tür analizlerde kullanımı oldukça uygundur. Modelin fonksiyon hali aşağıda gösterilmiştir.

Y: f (İUZ, YAS, EGT, TEC, AMAÇ, DGEL, HAYS, DEST)

İUZ: İşletmenin ilçe merkezine olan uzaklığı (km)

YAS: Üreticinin yaşı

EGT: Üreticinin eğitim seviyesi (1:okuma yazma yok, 2: İlkokul, 3:Ortaokul, 4:Lise, 5:Yüksekokul)

TEC: Üreticinin hayvancılık yaptığı süre

AMAÇ: Hayvancılığı aile ihtiyaçları için veya pazarlama için yapma (1: yalnızca aile ihtiyaçlarını karşılamak için, 2: Ticaret için, 3: her ikisi)

DGEL: Üreticinin tarım dışı bir işten elde ettiği gelir (TL)

HAYS: İşletmedeki hayvan sayısı

DEST: Tarımsal desteklerden yararlanma miktarı (TL)

3. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

Araştırmada, TRA bölgesinde 257 üretici ile yapılan anket çalışması sonrasında kooperatife üye olma durumu dikkate alınarak üretici ve işletmeye ait özelliklerin analizleri yapılmış olup, sonuçlar Çizelge 2’de gösterilmiştir.

Çizelge 2. Üretici ve işletmeye ait bazı genel özelliklerin dağılımları.

Genel Özellikler	Sınıflandırma	N	%
Yaş	20-30	17	6,6
	31-50	142	55,2
	51-70	95	37,0
	71<	3	1,2
	Toplam	257	100,0
Eğitim durumu	Oku-yazar	4	1,6
	İlkokul	122	47,4
	Ortaokul	74	28,8
	Lise	49	19,1
	Yüksekokul	8	3,1
Toplam	257	100,0	
Üreticinin tecrübesi (yıl)	1-5	26	10,1
	6-10	91	35,4
	11-20	73	28,4
	21-30	48	18,7
	31<	19	7,4
Toplam	257	100,0	
Hayvancılıktan yıllık elde edilen gelir (bin TL)	1-5	27	20,1
	6-10	48	35,8
	11-20	37	27,6
	21-40	16	11,9
	41<	6	4,6
Toplam	257	100,0	
Hayvancılık yapılaş amacı	Aile ihtiyaçları için	55	21,4
	Ticari	37	14,4
	Her ikiside	165	64,2
	Toplam	257	100,0

Analiz sonucunda anket yapılan üreticilerin yoğunlukta olarak, 31-50 yaş arasında, ilkokul mezunu, 6-10 yıl arasında hayvancılıkta tecrübesi olan, hayvancılıktan 6-10 bin TL arasında gelir elde eden ve hayvancılığı hem aile ihtiyacı hem de ticari amaçlarla yapan kişilerden oluştuğu gözlenmiştir.

Sığır eti üretimi yapan üreticilerin kooperatife üyeliğini etkileyen faktörlerin belirlenmesinde probit modelindeki değişkenlere ait katsayı, standart hata ve marjinal etkileri Çizelge 3'de gösterilmektedir. Regresyon analizi sonucunda değişkenlere ait regresyon katsayılarına bakıldığında, üreticinin eğitimi ve tecrübesi kooperatife üye olma durumunu negatif yönde, işletmenin ilçeye olan uzaklığı, üreticinin yaşı, üretimin yapılma amacı, tarım dışı elde edilen gelir, işletmedeki hayvan sayısı ve desteklemelerden yararlanma miktarı ise pozitif yönde etkilemektedir.

Çizelge 3. Sığır eti üretimi yapan üreticilerin kooperatife üyeliğini etkileyen faktörlerin regresyon analiz sonuçları.

Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	Marjinal Etki
Sabit	-0,858	0,611	-0,294
İlçeye uzaklık	0,001	0,008	0,000
Yaş	0,024**	0,010	0,009
Eğitim	-0,046	0,109	-0,018
Tecrübe	-0,029*	0,010	-0,011
Üretim amacı	0,006	0,098	0,002
Dış gelir	0,629*	0,196	0,241
Hayvan sayısı	0,006*	0,004	0,002
Destek miktarı	0,452***	0,163	0,180
Log likelihood	-159.743		
Restricted log likelihood	-177.903		
Chi squared	36.319		

Kaynak: Orijinal hesaplar. ***p<0,001, **p<0,05, *p<0,10

Tarımda teknolojik gelişmelerin benimsenmesinde, çevre işletmelere yayılmasında, çevredekileri etkileme ve inandırma açısından çiftçilerin belirli bir yaşa ulaşmış olmaları gerekir (Tatlıdil, 1984). Kırsal toplumlarda tarımsal yeniliklerin benimsenip uygulanması hususunda üreticilerin yaşlarının önemli rol oynadığı birçok literatürde ortaya konulmuştur. Genellikle genç üreticilerin, yaşlı üreticilere kıyasla tarımsal yenilikleri daha kısa sürede benimsedikleri ve uyguladıkları belirlenmiştir (Çiçek ve ark., 1998; Esengün ve Sivaslıgil, 1993). Diğer taraftan orta yaş grubundaki üreticilerin yenilikleri daha fazla benimsedikleri belirlenmiştir (Çiçek ve ark., 1998). Yaş aynı zamanda insanların verimliliği açısından da önemli faktörlerden birisidir (Planck, 1972). Üreticinin hayvancılık sektörüyle ilgili karşılaştığı problemleri tek başına çözümleyemeyeceği için üreticinin yaşı kooperatife üyeliği pozitif yönde etkilemektedir.

Küçük aile işletmelerin önemli bir kısmını ülke genelinin altında bir gelir ile faaliyet yapmaya itmektedir. Küçük ölçekli ve irrasyonel işletme yapıları küresel rekabet ortamındaki en önemli zayıf halkalardan birisini oluşturmaktadır (Aksoy ve Yavuz, 2008). Bununla ilgili olarak bölgedeki büyük baş hayvancılık yapan işletmelerin sahip oldukları hayvan sayısı arttıkça kooperatife üyelikleri de olumlu yönde etkilenmektedir.

Üreticilerin tarım dışı işlerde çalışmalarının sebebi olarak da tarım ürünlerinin getirisinin az olduğu geçinmek için dışarıda çalışmak zorunda kaldıklarını beyan etmişlerdir. Tarım dışı çalışma yapmayan üreticiler ise yaşları dolayısı ile ve büyük ölçekli üretici olduklarından bu şekilde çalışmadıklarını belirtmişlerdir (Yılmaz, 2008). Tarım dışı işten elde ettikleri gelir ile işletme büyüklüğünü artırma imkânı bulan üretici karşılaşacağı sorunlarla başa çıkabilmek için kooperatife üyeliğini artırmaktadır. Üreticinin tarım dışı gelir seviyesinin artması kooperatife üyeliğini 0,629 artırmaktadır.

Tarımsal amaçlı kooperatifler bünyelerinde hayvancılık, seracılık, depolama, pazarlama, nakliye, üreticiye girdi temini gibi önemli tarımsal faaliyetleri bulundurmaları nedeniyle çiftçi gelirine direkt etki edecek olan oluşumlardır. Diğer taraftan üreticiler organizasyonları aracılığıyla sosyo-ekonomik politikaların oluşmasına katkıda bulunmakta ve uygulamalara bu organizasyonları aracılığı ile katılmaktadır (Çıkin, 1992). Etkin örgütlenme modellerinin oluşturulması, dağınık olan tarımsal üreticilerin tek bir çatı altında piyasaya girmesi ve piyasada haklarını koruma adına etkili olması amacıyla Türkiye’de uygulanan tüm tarım politikalarında tarımsal örgütlenme ele alınmış ve her dönemde desteklenmiştir (Tan ve Karaönder, 2013). Üreticilerin işletmelerini büyütüp daha karlı hayvancılık yapmaları verilen desteklerden daha iyi yararlanmalarına ve bölgede faaliyet gösteren birlik ve kooperatiflerle işbirliği içerisinde çalışmalarına bağlıdır (Aksoy ve Denizli, 2012). Bu bağlamda üreticilerin aldıkları destek miktarı kooperatife üyelikleri ile pozitif ilişki içindedir.

Modeldeki değişkenler arasında üreticinin tecrübesi, üreticinin tarım dışı elde ettiği gelir ve işletmenin sahip olduğu hayvan sayısı %10 seviyesinde istatistiksel olarak önemlidir. Üreticinin yaşı %5 önem seviyesinde anlamlı iken üreticinin desteklemeden yararlanma miktarı %1 seviyesinde anlamlı bulunmuştur.

Probit modellerinde, bağımsız değişkenlerin 1 birim artırılmasıyla, bu değişimin bağımlı değişkeni nasıl etkilediğini göstermek için değişkenlere ait “marjinal etkilere” bakılmaktadır. Marjinal etkiler bize bağımsız değişkenin 1 birim artırılması ile bağımlı değişkende bunun etkisinin nasıl ortaya çıkacağını göstermektedir (Demir ve Yavuz, 2010). Çizelge 3’te marjinal etkilere bakıldığında üreticinin yaşının 1 birim artması kooperatife üyeliğini %0,9’luk artışa, üreticinin tecrübesi 1 birim arttığında ise %1,1’lik bir artışa sebep olmaktadır. Üreticinin tarım dışı elde ettiği gelirdeki 1 birimlik artış kooperatife üyeliği %24,1, hayvan sayısındaki 1 birimlik artış kooperatife üyeliği %0,2 oranında artırmaktadır. Üreticinin tarımsal desteklerden yararlanma miktarı 1 birim arttığında ise kooperatife üye olma durumu %18’lik bir artışa neden olmaktadır.

Türkiye’de kırsal alandaki işletme yapıları, üreticilerin sosyo-kültürel durumları problemlerinin çözümünde bir takım açmazlarla karşılaşılmasına neden olmaktadır. Küçük ölçekli ve bireysel olarak hareket eden işletmeler sektördeki sorunların çözüme oluşturulmasını olumsuz yönde etkilemektedir. Modern anlamda örgütlenmenin başarılması hayvansal üretimde aksaklıkların giderilmesine ve bölge kalkınmasına önemli katkılar sağlayacaktır.

Analiz sonucunda, sığır eti üreticilerinin kooperatife üyeliğini etkileyen faktörler; işletmenin ilçeye olan uzaklığı, üreticinin yaşı, üreticinin eğitim durumu, üreticinin tecrübesi, üretim yapma amacı, üreticinin tarım dışı elde ettiği gelir, işletmedeki hayvan sayısı ve desteklerden yararlandığı miktar olarak belirlenmiştir.

Model sonuçlarına göre eğitim seviyesi ve tecrübesi artan üreticiler üretimde karşılaşacakları sorunlarla kendi başlarına başa çıkabildikleri için kooperatife üye olmayı tercih etmezler. Yaşı artan üreticiler üretimde karşılaştıkları sorunları örgütlere ortaklıkla çözmeyi tercih için kooperatife üyelik yaşla birlikte artmaktadır. Üretimi pazarlama amaçlı yapan üreticiler işletmenin ilçe merkezine olan uzaklığı arttıkça üretimdeki sorunları kolay çözebilmek için kooperatife üye olmayı tercih etmektedirler. Son yıllarda hayvan başına yapılan desteklemeler kooperatife üyeliği olumlu yönde etkilemektedir. İşletmedeki hayvan sayısı arttıkça kooperatife üye olma durumu da artış göstermektedir. Ayrıca üreticilerin bazı destek ve teşviklerden yararlanma ön şartı olarak ilgili kooperatiflere üyeliğin istenmesi örgütlenmeyi artırmaktadır.

KAYNAKLAR

- Acar, İ. ve Yıldırım, İ. 2000. Mandıra işleten döner dere tarımsal kalkınma kooperatifine ortak işletmelerin ekonomik analizi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Bilimleri Dergisi, 10(1), 61-70.
- Aksoy, A. ve Denizli, G. 2012. Erzurum ili damızlık sığır yetiştiricileri birliği faaliyetlerinin değerlendirilmesi. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 43 (2), 123-131.
- Aksoy, A. ve Yavuz, F. 2008. Hayvancılık işletmelerinin avrupa birliğine uyumu ve rekabet edebilirliği; doğu anadolu örneği. Tarım Ekonomisi Dergisi, 14 (1), 37 – 45.
- Atasever, A. Günlü, A., Aydın, E. ve Yıldız, A. 2013. Doğu anadolu bölgesi’nde hayvansal üretimin genel değerlendirmesi ve çözüm önerileri. Atatürk Üniversitesi Veteriner Bilimleri Dergisi, 8(2), 174-191.
- Çıkm, A. 1992. Tarım kesiminde kooperatif örgütlenme ve tarımsal kooperatifçilik politikası. 2000’li Yıllara Doğru Türkiye Tarımı–Tarım Haftası Sempozyumu, TMMOB–ZMO, 7–10 Ocak 1992, Ankara.
- Çiçek, A. ve Erkan O. 1996. Tarım ekonomisinde araştırma ve örnekleme yöntemleri. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, No: 12, Ders Notları Serisi No: 6, Tokat.
- Çiçek, A., Esengün, K. ve Akçay, Y. 1998. 21.Yüzyılın eşliğinde türkiye tarımında müteşebbis faktörü. Türkiye 3. Tarım Ekonomisi Kongresi 7-9 Ekim 1998, T.C. Ziraat Bankası Kültür Yayını, No: 35, Ankara.
- Demir, N. and Yavuz, F. 2010. An analysis on factors effective in benefiting from froge crops support. Scientific Research and Essays, 5(15).
- Esengün, K. ve Sivashgil, C. 1993. Tokat ili kazova yöresinde başlıca tarım ürünlerinde, yayım servisi tarafından önerilen tarımsal yeniliklerin benimsenip uygulanmasını etkileyen faktörlerin analizi üzerine bir araştırma. GOPÜ. Ziraat Fakültesi Dergisi, Cilt 10, Tokat.
- Gujarati, D. N. 1995. Basic Economics. Third Edition, Mc Graw-Hill, USA, 250s.
- GTHB, 2014. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. <http://www.gtb.gov.tr/>, Erişim: 20 Kasım 2014.
- TÜİK, 2013. Türkiye İstatistik Kurumu, <http://www.tuik.gov.tr>, Erişim: 15 Aralık 2013.

- TÜİK, 2014. Türkiye İstatistik Kurumu, <http://www.tuik.gov.tr>, Erişim: 06 Mayıs 2014.
- Karagölge, C. 1996. Tarımsal işletmecilik: tarım işletmelerinin analizi ve planlanması. Atatürk Üniversitesi, Yayın No: 827, Ziraat Fakültesi. No: 326, Ders Kitapları Serisi No: 74, Erzurum, 106- 109 s.
- Karlı, B. 2001. GAP bölgesinde üretici örgütlenmesi. gap bölgesi kırsal kalkınmasında kooperatifçilik ve diğer örgütlenme modelleri. T.C. Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği Atölye Çalışması, Ankara, 12-38s
- Planck, U. 1972. Die Landliche Türkei. DLG, Verlag, Frankfurt.
- Şahin, A., Cankurt, M., Günden, C., Miran, B. ve Meral, Y. 2013. Türkiye’de kooperatiflere ortak olmada ve kooperatif başarısında etkili faktörlerin analizi. Akademik Ziraat Dergisi 2(1), 23-34.
- Tan, S. ve Karaönder, İ. 2013. Türkiye’de tarımsal örgütlenme politikalarının ve mevzuatının irdelenmesi: tarımsal amaçlı kooperatifler örneği. ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi 1 (1), 87-94.
- Tatlıdil, H. 1984. Tarımsal yayım çalışmalarında önder çiftçi yaklaşımı üzerine bir araştırma. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Ankara.
- Topcu, Y. 2003. Erzurum ili sığır besiciliği işletmelerinde girdi kullanımı ve üretim maliyeti üzerine bir araştırma. Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Dergisi, 35 (1.2), 65-73.
- Yılmaz, F. 2008. Osmaniye ili düziçi ilçesinde hayvancılık yapan tarım işletmelerinde yeniliklerin benimsenmesi ve yayılmasında kooperatiflerin rolü. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.